

змісту конституційного принципу єдиного громадянства, комплексного законодавчого врегулювання послідовного ставлення держави до поліпатризму, підстав і порядку набуття множинного громадянства, а також його правових наслідків. З урахуванням висловлених зауважень законопроект від 13.12.2019 р. № 2590 потребує доопрацювання, а його окремі положення можуть бути використані при розробці системних законопроектів з питань множинного громадянства.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо питань громадянства: проект Закону України від 13.12.2019 № 2590. *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67632&pf35401=514099>.
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про громадянство: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
4. Зозуля О.І. Проблеми та перспективи правового регулювання біпатризму в Україні. *Форум права*. 2020. № 1. С. 47–56.

ПРАВО НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Кириченко Ю. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри політології та права
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

Право на свободу світогляду і віросповідання, яке закріплено в ст. 35 Конституції України, включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти релігійну культу і ритуальні обряди, а також вести релігійну діяльність.

Проведений порівняльно-правовий аналіз положень норм конституцій європейських держав засвідчив, що в них по-різному здійснюється правове регулювання права на свободу світогляду і віросповідання. Так, у конституціях Андорри, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Вірменії, Грузії, Естонії, Литви, Македонії, Румунії, Сан-Марино, Сербії, Чехії і Чорногорії аналізоване право закріплено поряд з

іншими правами людини. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 6 Конституції Сан-Марино гарантується «свобода особистості, право на житло, свобода вибору місця проживання і переміщення, свобода зборів і асоціацій, вираження поглядів, свобода совісті і віросповідання» [1, с. 101]. А в інших конституціях європейських держав досліджуване право сформульовано в окремій статті.

Слід наголосити, що в конституціях європейських держав використовуються неоднакові вербальні позначення цього права. Зокрема вживаються такі термінологічні вирази, як: «свобода совісті і віросповідання», «свобода культів», «свобода совісті, віросповідання та інших переконань», «свобода совісті і релігії», «свобода совісті», «свобода релігії і культа», «свобода релігії», «свобода вибору віросповідання», «свобода совісті, релігії і культа», «свобода віри і совісті», «свобода релігійних вірувань», які відрізняються між собою, але мають багато спільного. Наприклад, у п. 1 ст. 48 Конституції Азербайджану зазначено, що «кожен володіє свободою совісті» [2, с. 37]. У той же час, проголошення в багатьох європейських конституціях «свободи совісті» за змістом не розкривається. І лише Конституція України для позначення досліджуваного явища вперше застосувала словосполучення «свобода світогляду і віросповідання». Також зазначений термін відсутній у міжнародно-правових актах з прав людини та конституціях європейських держав, крім Німеччини і Швейцарії, в яких є лише згадка про світогляд.

У ч. 1 ст. 35 Конституції України до права на свободу світогляду приєднано також і свободу віросповідання, які не є тотожними і співвідносяться як загальне і часткове. При цьому, поняття «свобода віросповідання» входить до структури категорії «свобода совісті» як важливий її компонент. Зазначені свободи, на думку Є. С. Данильченка, мають значні відмінності, і тому поєднувати їх в одній конструкції є недопустимим [3, с. 168].

Отже, враховуючи викладене, пропонуємо термін «свобода світогляду» вилучити з ч. 1 ст. 35 Конституції України та замість нього закріпити термін «свобода совісті», що за своїм змістом охоплює широку сферу духовного, світоглядного буття людини та виступає як свобода вибору і самоствердження індивіда в системі релігійних координат. Більш того, у конституціях європейських держав термін «свобода совісті» використовується для характеристики становища релігії, церкви, стану забезпечення свободи віросповідання, а також тлумачиться як право на атеїстичне переконання.

Варто наголосити, що кожна держава, виходячи із загальнолюдських цінностей людини, повинна чітко окреслити межі свого втручання в сповідування будь-якої віри, у діяльність релігійних організацій.

Зважаючи на це, вітчизняний законодавець у ч. 2 ст. 35 Конституції України закріпив вичерпний перелік обмеження права на свободу світогляду і віросповідання, який може бути застосований лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Подібні правові обмеження цього права встановлені й в конституціях Азербайджану, Андорри, Болгарії, Вірменії, Литви, Польщі, Сербії, Словаччини, Чорногорії. Водночас переважна більшість положень конституцій європейських держав жодних підстав обмеження досліджуваного права не містять, а їх перелік надається у відповідному законі.

Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 35 Конституції України можна стверджувати, що принцип, який закріплено в цій частині, полягає в невтручанні держави в діяльність церкви і релігійних організацій та забезпечує їх юридичну рівність у суспільстві і державі. Тобто держава в питаннях віри є нейтральною, вона не втручається у внутрішні справи церкви та релігійних організацій, не фінансує їх діяльність, у той же час церква і релігійні організації не виконують державних функцій та не втручаються в діяльність державних органів і не беруть участь у політичному житті.

Принцип невтручання держави в діяльність церкви і релігійних організацій закріплено й в конституціях Азербайджану, Албанії, Білорусі, Болгарії, Вірменії, Грузії, Італії, Латвії, Македонії, Молдови, Польщі, Португалії, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Угорщині, Хорватії, Чорногорії. При цьому варто наголосити, що тільки Україна на конституційному рівні закріпила положення про те, що школа відокремлена від церкви. Подібний припис відсутній у жодній конституції європейських держав.

Також слід наголосити, що в Конституції України не відображений важливий принцип щодо визнання всіх релігій, віросповідань та релігійних організацій рівними перед законом, так як це передбачили законодавці Білорусії Хорватії. При цьому необхідно звернути увагу на те, що в конституціях деяких європейських держав хоча й закріплюється принцип рівності релігій, але водночас надається перевага, привілеї одному віровченню чи декільком. Наприклад, у ст. 9 Конституції Грузії відображено, що «держава визнає виняткову роль грузинської православної церкви в історії Грузії і разом з тим проголошує повну свободу релігійних переконань і віросповідання» [2, с. 166]. Отже, враховуючи важливість цього питання, ми вважаємо, що аналізований принцип слід закріпити в ч. 3 ст. 35 Конституції України.

Частина 4 ст. 35 Конституції України встановила правило, відповідно до якого «ніхто не може бути звільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитись від виконання законів за мотивами релігійних переконань» [4]. При цьому слід підкреслити, що подібна

заборона не знайшла свого конституційного закріплення в європейських державах. Однак, незважаючи на відсутність такої заборони в міжнародно-правових актах з прав людини та більшості конституцій європейських держав, ми вважаємо, що це положення повинно існувати в Конституції України в оновленому варіанті.

Крім того, у ч. 4 ст. 35 Конституції України передбачена можливість заміни виконання військового обов'язку, що суперечить релігійним переконанням громадянина, на альтернативну (невійськову) службу. На нашу думку, це положення слід перенести до ст. 65 Конституції України.

Варто наголосити, що вітчизняний законодавець не звернув увагу на такий важливий аспект забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання, як заборона примушувати особу сповідувати іншу релігію, брати участь у релігійних культурах і обрядах, вести релігійну діяльність, що відображено в міжнародно-правових актах, а також у конституціях Азербайджану, Албанії, Іспанії, Литви, Монако, Польщі, Словенії, Фінляндії, Чорногорії і Швейцарії. На нашу думку, проголошення цієї заборони на конституційному рівні лише сприятиме в сучасній Україні, де співіснують різні релігійні вчення та течії, гарантуванню безпеки людині від будь-якого примусу щодо її свободи світогляду і віросповідання.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене та з метою приведення національного законодавства до міжнародних стандартів пропонуємо викласти ст. 35 Конституції України у відповідності до вимог зарубіжного законодавства у сфері регулювання права на свободу світогляду і віросповідання.

Література:

1. Конституции государств Европы: у 3 т. / под. общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва : НОРМА, 2001. Т. 3. 792 с.
2. Конституции стран СНГ и Балтии: учеб. пособ. / сост. Г. Н. Андреева. Москва : Юристъ, 1999. 640 с.
3. Данильченко Є. С. Теоретичний аспект використання терміну «свобода світогляду» у конституційно-правовому регулюванні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 46. С. 163–169.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.